

רד"צ הופמן

פרשה שלישית. חלק ראשון (ת. א-ו): ישראל חייבים לשמור את כל מצוות ה' מתוך שיזכרו את השגחת ה' עליהם במדבר (הפסוקים א"ב). בדרך גס נתן להם מזון ולבוש (הפסוקים ג"ד). כל זה נעשה לשם חינוכם של ישראל (פסוק ה). סיום: לכן חייבים ישראל לשמור את המצוות ולירא את ה'.

פרק ת. הפסוקים א"ב. כל המצוה אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות למען תחיון ורביתם ובאתם וירשתם את הארץ אשר נשבע ה' לאבותיכם. וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ה' אלקיך זה ארבעים שנה במדבר למען ענותך לנסותך לרעת את אשר כלבכך התשמור מצותיו אם לא.

כל המצוה. ההדגשה על המלה כ"ל. שמירת מצוות אחדות אינה מספיקה. למען תחיון. למעלה ה. ל. — ורביתם. ה. ג. — ובאתם וירשתם. ה. ית. — זה ארבעים שנה. ב. ז (חסר כאן בתרגום השבעים). — למען ענותך. וכן ת. טו. כדי להטיב לכם אחרי כן. העינוי (כלומר, השפלת הרוח). נגרם על ידי סלטולי המסעות. השה תהלים קב. כד. — לנסותך... התשמור. שמות טו. ד. — לרעת. השה סירושו לפסוק יג. ד.

הפסוקים ג"ד. ויענך וירעיבך ויאכילך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבותיך למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם. שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה.

העינוי והרעב התבטאו בכך, שבאכלם את המן לא היו רשאים לצבור להם צידה ליום מחר, והיו צריכים להמתין יום יום למתנת ה'

שניתנה בדרך נס, וכן בזה שאכלו תמיד אותו המזון, עד שקצו בו לבסוף, במדבר יא, ו; כא, ה. — על ... יחיה, בראשית כו, מ. — הלחם, כלומר המזון הטבעי. — מוצא פי ה', מה שנוצר על פי צווי ה', המזון הנסי. — שמתך, לחם ולבוש הם צרכי האדם ההכרחיים, שהאדם רשאי לדרוש אותם (השנה בראשית כה, כ; להלן י, יח). שניהם ניתנו לישראל במדבר בדרך נס. — ורגלך, כדי לסבול את המסעות התמידיים היה צורך ברגלים בריאות וחזקות. — בצקה, (מלשון בצק) לתפוח כבצק, ביטוי אחר לכך בפסוק כט, ד.

פסוק ה. וירעת עם לכבך כי כאשר ייפר איש את בנו
ח' אלהיך מיסרך.

גם למעלה א, לא, מדמה הכתוב את אהבת ה' לישראל לאהבת אב אל בנו, אולם כאן מודגש עוד, שאפילו הרעב ושאר הסבלות שהטיל ה' על ישראל במדבר, היו גם כן אמצעי-חינוך שנבעו מתוך חיבתו, על כן חייב כל אדם לברך על הרעה כשב שמברך על הטובה, כמבואר במשנה (ברכות ט, ה).

פסוק ו. ושמרת את מצות ה' אלקיך ללכת בדרכיו
וליראה אותה.

המצוה הכללית שנאמרה בפסוק א נשנית כאן, ומודגש בזה שיעקר כל המצוות הן ההליכה בדרכי ה' והיראה אותה, כמו בפסוק י, יב (שם נוספה גם מצות אהבת ה'). במקומות אחרים נזכרת אהבת ה' יחד עם ההליכה בדרכיו, יא, כב; ל, טז. אהבת ה' ויראת ה' קשורות זו בזו, ובמקום שאחת מהן נזכרת יש לפרש כאילו נזכרה גם האחרת עמה, ראה למעלה לפסוק ו, יג.

חלק נני של הפרשה השלישית (ח, ז—יח): אחרי תקופת העינוי והנסיון במדבר עומדת לבוא תקופת אושר בארץ טובה, פוריה ועשירה (הפסוקים ז—ט); שם חייבים ישראל לברך את ה' על כל הטובה (פסוק י). אבל עליהם להשמר מלהתפתות מתוך העושר לשכוח את ה'

שגאל את העם וסיפק לו את צרכיו גם במדבר (הפסוקים יא--טז). שמא יעלו על הדעת שבכחם ועוצם ידם קנו את העושר הזה, על כן מזכירה להם התורה שרק ה' נתן להם את הכח לפעולה זאת (הפסוקים יז-יח).

הפסוקים ז-ט. כי ה' אלקיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים עינות ותהומות יוצאים בכקעה ובהר. ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שגן ודבש. ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם לא תחסר כל בה ארץ אשר אכניה כרזל ומהרריה תחצוב נחושת.

כי. נימוק לאזהרה „וזכרת“ בפסוק ב. — ארץ טובה. תרגום השבעים והשומרוני: „טובה ורחבה“, על פי שמות ג. ה. — ארץ נחלי מים. הניגוד למדבר (פסוק טו: אשר אין מים) שהמים היו שם נדירים מאד (י. ז). תרגום השבעים והשומרוני: נחליה מים. — תהומות. הם מעינות העמוקים. תרגום השבעים והשומרוני: עינות תהומות. כלומר עינות של התהום. בראשית ז. כא. — יוצאים. מתייחס לכל שלשת שמות-מדבר הנזכרים. — אחרי תיאור ריבוי המים מונה הכתוב את הפירות שהארץ גשתבחה בהם. אחרי „ארץ“ הראשון נמנים חמשה מיני פירות. לפי דרגת חשיבותם. ה„ארץ“ השני חוזר לתאר את הארץ בתור ארץ אשר פירותיה מצויינים ביותר: „זית שמן“, הם הזיתים המובחרים. הנותנים שמן רב (השזה מלכים ב. יח. לב). „ודבש“, דהיינו התמרים הנותנים דבש. בנוגע להלכה הנלמדת מחזרת המלה „ארץ“, השזה ברכות מא. ב. — הפסוק הבא מתאר את הארץ כמשפיעה לתושביה שפע רב על ידי תוצרות שונות ומביאה לידי עושר כללי. — לא במסכנות וגו'. אין צורך למכור את מצרכי האוכל כדי לקנות במחירם תוצרות אחרות. מפני ששום דבר אינו חסר בארץ. — לא תחסר כל בה. הולך ומתפרש על ידי המלים הבאות. הרי זה העושר במתכות הנחוצות ביותר. העשוי במיוחד להעשיר את הארץ. — אכניה כרזל. לדברי פרשנים חדשים הכוונה לאבן בולת. הנמצאת לפי תיאורי מסע במקומות רבים של הארץ. — ומהרריה וגו'. מוכח מכאן שבארץ ישראל היו גם מכרות נחושת. שרידים מהם נמצאים ביין היום, השזה ר' יוסף שווארץ: „תבואת הארץ“ ע' ת"ה. ודילמן כאן.

פסוק י. ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך על הארץ הטובה אשר נתן לך.

וברכת. פירושו גם לשון הודאה. על פי קבלת רבותינו זכרונם לברכה הרי זו מצוה לברך את ברכת המזון (כוללת שלש ברכות) אחרי אכילת לחם. כי הפסוק מתייחס למלה „לחם” הסמוכה למעלה בפסוק ט. לפי דעה אחת יש לברך ברכת המזון על כל המינים הנזכרים בפסוק ה. אבל כפי פסק ההלכה אין מברכים על הפירות האלה (חוץ מן הלחם) אלא ברכה אחת מעין שלש. ברכה זאת אינה אלא מדרבנן; כמו כן תקנו חכמים את הברכה הרביעית של ברכת המזון והוסיפו אותה לשלש הברכות הראשונות (השנה ברכות מד. א. ומה. ב.). יש דעה אחת בין הפוסקים שגם הברכה מעין שלש שאחרי אכילת הפירות הנזכרים בפסוק ה היא מדאורייתא (השנה טור ובית יוסף אורח חיים רט.). על כוונת ברכת המזון והברכות בכלל השוה באריכות בפירושו של רבי שמשון ב"ר רפאל הירש כאן.

הפסוקים י"א-טז. השמר לך פן תשכח את ה' אלקיך לבלתי שמור מצוותיו ומשפטיו וחוקותיו אשר אנכי מצוה היום. פן תאכל ושבעת וכתים טובים תכנה וישבת. ובקרך וצאנך ירכיון וכסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה. ורם לבבך ושכחת את ה' אלקיך המוציאך מארץ מצרים מכית עבדים. המוליכך במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים המוציא לך מים מצור החלמיש. המאכילך מן במדבר אשר לא ידעון אבותיך למען ענותך ולמען נסותך להיטיבך באהריתך.

פן תשכח. אותה אזהרה כמו למעלה ו. יב. גם שם נזכר החשש שמחמת העושר ישכחו את ה' ח"ו. אולם שם נזכר עושר כנקמה ללא יגיעה. כמו שהיה המצב מיד עם כניסתם לארץ. אבל הפסוק הזה מדבר על תקופה יותר מאוחרת. כאשר יעבדו ישראל את האדמה ויאכלו את פרי יגיעם. אז יש לחוש שמא יעלו על דעתם לייחס את ההצלחה לכחם הם. וישכחו את ה'. לפי זה מזהיר הכתוב למעלה מפני שכחת ה' מתוך קלות ראש ושרירות לב.

וכאן מזהיר הכתוב מפני גאווה וגסות הרוח. כאן נאמר „ורם לבבך ושכחת“ (פסוק יד). עוד יש לשים לב, כי בפסוק יא נאמר: „פן תשכח... לבלתי שמור“, ואילו להלן בפסוק יד נאמר רק „ושכחת“, כמו למעלה בפסוק ה, יב. אי־שמירת המצוות כשלעצמה — נאמר כאן — נחשבת כבר כשכחת ה', אפילו כאשר האדם סבור עדיין לזכור את ה' ואת חסדיו. עם הזלזול במצוות מתנדף הזכרון הזה עד מהרה, ובסופו של דבר הופך האדם כופר לחלוטין והוא סבור שאינו חייב תודה לה' כלל, אלא כחו עשה לו את חילו. — אשר אנכי מצוך היום. גם מכאן מוכח שמשה רבינו אמר את כל המצוות באותו היום. — פן, בפסוק יג, אינו מתייחס אל „תאכל“ הנאמר אחריו מיד, אלא אל פסוק יד, ראה ד, יט. — ובתים טובים... וכסף וזהב. כאן נזכרים כל מיני דברים שאדם קונה אותם בכחו. — ירביון, גק 75. — ושכחת... המוציאך. אפילו אילו היה אמת כסברתך, שקנית את הכל הודות לכחך, בכל זאת לא היית רשאי לשכוח את ה', כיון שעדיין אתה חייב לו תודה בעד ריבוי חסדיו בעבר, וכי רשאי עני שזכה להתעשר בכח עבודתו, לשכוח את מיטיבו שתמך בו בתקופת עניותו? — נחש שרף וגו' (במדבר כא, ו), פירוש ל„מדבר“, כאילו מדבר נסמך אל נחש וגו' (איזו, 287). — למען ענות, למעלה פסוק ב. — להיטיבך. כלומר לעשות לך טובות, „היטיב“ ביחס־פעול, כח, סג; ל, ה.

הפסוקים יז״ח. ואמרת כלבבך כחי ועוצם ידי עשה לי
את החיל הזה. וזכרת את ה' אלקיך כי הוא הנותן לך
כח לעשות חיל למען הקים את בריתו אשר נשבע
לאבותיך כיום הזה.

אחרי המאמרים המוסגרים המפרשים („המוציאך“ בפסוק יד עד „באחריתך“ פסוק טז) חוזר פסוק זה ונמשך אל „ושכחת וגו'“. „פן“ שבפסוק יב מתייחס אל „ורם לבבך ושכחת“ (פסוק יד) ואל „ואמרת וגו'“. אחרי כן נמשכת האזהרה „וזכרת וגו'“. — הוא, כלומר, הוא הנותן וכו'. — הנותן לך כח. אפילו על מה שפעלת בידך אתה, יש לך להודות לכח שניתן לך מאת ה'. — למען הקים את בריתו. כאן נאמר בקיצור מה שמתבאר באריכות להלן ט, ה, דהיינו כי לא בצדקתם זכו ישראל לחסדי ה'.

אלא בגלל ברית האבות. — כיום הזה. כלומר, כמו שכבוש ארץ ישראל העומד לפניך וכיבוש עבר הירדן המזרחי שכבשת כבר. אינם אלא בגלל ברית האבות ולא בצדקתך (ט, ה והלאה).

פרשה רביעית. אם ישכחו ישראל את ה' עד כדי כך, שיעבדו אלהים אחרים, יאבדו, כמו אותם העמים שישאל משמידים אותם עכשו (הפסוקים יט"כ). שלש מדרגות של שכחת ה' מזכיר הכתוב כאן. הראשונה היא ולזול במצוות (פסוק יא). אחרי כן באה הגאווה, שהאדם מייחס את כל הצלחות החיים שלו לכחו הוא, ושוכח את ה' שנתן לו את הכח לכך. לבסוף באה האלהת כחות הטבע, דהיינו עבודה זרה גמורה, המביאה לידי אבדן הממלכה.

הפסוקים יט"כ. יהיה אם שכוח תשכח את ה' אלקיך והלכת אחרי אלהים אחרים ועבדתם והשתחוית להם העידותי בכם היום כי אבוד תאבדון. כגוים אשר ה' מאביר מפניכם כן תאבדון עקב לא תשמעון בקול ה' אלקיכם.

והלכת אחרי וגו'. ה. יד. — ועבדתם והשתחוית. ה. ט. — העידותי וגו'. נראה שגם כאן יש לפרש כאילו משלים, את השמים וגו' כמו למעלה ד. כו. — כגוים וגו'. גם העמים אינם נשמידים אלא בעון עבודה זרה גמורה (יח, יב). — עקב... בקול ה'. (ז, יב). את איסור עבודה זרה שמעתם מפי ה' בעצמו.

ג) החלק השלישי של המצות הכלליות

פרק ט, א—יא. כה.

החלק השלישי מתחיל, כמו החלק הראשון, ב"שמע ישראל" וגם הוא, כמו הראשון, כולל חמשיה, אשר כל אחת מהן היא פרשה פתוחה או סתומה. חוץ מן הראשונה הנכתבת בתורה בצורת שתי פרשיות, כנראה מפני אריכות הסיפור ההיסטורי אשר בה, הנאום ההיסטורי הזה מתחיל בפסוק ט, ז

ומגיע עד י. יא, שהוא סיום הפרק הראשון. גם הפרק השני המרבה לזרז על אהבת ה' ויראת ה' הוא ארוך למדי, אבל בכל זאת אינו נכתב בתורה אלא בצורת פרשה אחת.

פרשה ראשונה. אחרי שמקודם הוזהרו ישראל מלבטוח בכח עצמם, הרי מוזהרים הם עכשו בפרשה זאת, לא לראות את עצמם כצדיקים. במבט ראשון אין זה עון גדול, אבל בכל זאת מביא הוא לידי תוצאות רעות. אדם המייחס את חסדי המקום לצדקתו, אינו רואה את עצמו אסיר-תודה, כי נראה לו לאדם, כאילו ה' גמל לו רק מה שמגיע לו בדין. הוא מתלונן ומתמרד כלפי ה', בשעה שאינו רואה את הצלחתו מזהירה כל כך, כמו שהוא ראוי לה לפי דעתו. בגאווה ובוז הוא מתיחס אל רעהו, הנראה בעיניו כאילו אינו צדיק כמוהו. הוא שבע רצון מעצמו ואינו רואה את נגעי עצמו ואת חסרונותיו, אינו שואף להשתלם, כיון שרואה את עצמו כאדם שלם. על כן מזהירה התורה בתוקף מפני דמיונות כאלה, ומאריכה בהבאת דוגמאות מתוך התקופה האחרונה של העם, כדי להוכיח להם, שאפילו כיבוש הארץ אינו בזכות צדקתם אלא בחסדו ובנאמנותו של הקדוש ברוך הוא.

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il